

speljati. Za vsako deželo naj se napravite dve mapi, prva bi imela tla, druga pa kraje zapisane s čerkami.

K sklepu govori g. pis. od zemljevidov. Zemljevidi so mu tisti naj boljši, kateri fizikalne reči naj bolje izražujejo. Stenske table naj nikar nimajo nepotrebnih posebnosti, pred vsem pa ne spisanih imen. Sydovove stenske table mu najbolj vstrežajo, tudi Sydovov atlant mu bolj dopada, kakor Stielerjev, ker ta ima preveč imen, potem se pa tla premalo poznajo. Tako imenovane svitlo pisane vzvišene zemljevide (Photo-Reliefkarten) pa g. pis. popolnoma zaverže, ker pravi, da senčevanje povsij preveč enostransko izražujejo, tla se ne poznajo, in učenci so potem vsi zbegani. — Zgodovinar bi ne mara raj imel Stielerja — ker ima skoraj vsa zgodovinske imena, dasiravno so danes brez posebnega pomena.

S tem končam svoj posnetek. Kdor more, naj bere nemški original. Vsaka prestava ostaja več ali manj za originalom.

I. Od kod perst?

Kmet obdeljuje zemljo in živi od njenih pridelkov, komaj pa misli, od kod je prišla perst na njego njivo. Brezdvomno so bili časi, ko ni bilo persti; takrat je bila vsa zemlja golo skalovje, kakor še sedaj goli verhovi naših grintovcev. Tam gori so prostori, kjer ni pešice zemlje, na drugih se nareja, zopet drugod jo je že toliko, da rastejo rastline in živé živali. Tam vidimo, kako se počasih nareja perst pred nami, in kako se je narejala v starodavnih časih po vsem zemljinem poveršji.

Skale videti nerazdorzljive, ne morejo na dolgo ustavljati se zraku in vodi, zmerzlini in toploti. Z ostrim zobom glodajo velikanske skalnate skladove. Skale so sestavljene iz raznih rudnin, nekatere se raje, druge neraje razkroje. — Perve najprej sperhnejo, naredé se razpokline, kamor silita zrak in voda; le-ta kamen napoji, potem po razpokah zmerzne, in kakor s številnimi zagozdami kamen razžene. — Zmerzal je po visokih gorah vse leto, zmerzlina leze čedalje bolj v skalovje in odlomi od časa do časa cele plasti, ko je že poprej zerno za zernom spodjedla. Zmerzlino pa jako podpirata tudi kislogaz in ogelnjo gaz, ki se nahaja v zraku, v deževnici in znežnici.

Ako tedaj zmerzlina, zrak in voda skalovje razdrobé, pa pravimo, kamen sperhne. Nekatero skalovje, posebno pa škerlovje, sperhnuje prav očividno, drugo je bolj terdovratno, pa se vendar le ne ubrani.

Kaj pa je s sperhnjenim skalovjem v visokih gorah. — Nekaj ga tam gori spersteni, nekaj ga pa pride bolj ali manj razdrobljenega v doline. Ko pa skalovje razpada, že se naseli rastlinstvo naj nižje verste,

— lišaji. Te rastlinice so zadovoljne z vodo, katera jih napaja, z zrakom, z gorkoto in s tanko plastjo skale, na kateri rastejo. Ko so pa lišaji se začeli, še pomagajo kamnje drobiti. Vodo dalj časa zadržujejo, poslednjič odmerjo in strohne, iz njih pepela izrastejo novi večji lišaji, kateri zginejo enako pervim. Ko kamnje čedalje bolj razpada, nabira se čedalje več persti, in že raste po skalovji mah in trave. Kamnje se čedalje bolj razpokava, koreninice lezejo v špranje med skalovje, in zadržujejo ogelnokislino na kamnji. Rastline razpadejo, in ta razpadnina se meša s skalnatim prahom, iz katerega so vzrastle, veter prinaša seme večjih rastlin, germov ali nizkih dreves, in zemlja je že toliko pripravljena, da morejo rasti.

Tako se nareja še dan danes v gorah in povsod redivna zemlja iz sperhnjenega kamna in trohnečih rastlin, k temi pridejo pa še ostanki večjih ali manjših živali, in tako se je naredila od nekdanj vsa perst po golem skalovji, iz katerega je postala celina. Ako je bila ravno zemljina plast dolgo časa le tanka, množila se je vendar le neprestano, preživela ali ohranila čedalje večje rastline, kakor resje in praproti. Te odmerjó, strohné, na njih trohninini vzraste germovje in poslednjič celi gozdi.

Nikar pa ne mislimo, da je vsa perst iz sperhnjenega kamnja, rastlinskih in živalskih ostankov tudi tam se naredila, kjer je sedaj. A to ne! Veliko persti, pa tudi peska, sipe in večjih ali manjših kladov, kateri so potem spersteneli, je prišlo iz visokih gora. In tako je še dan danes. Gore počasi razpadajo. Kar je razjedla voda in zrak, in zmerzlina odlušila, to valé deloma v dolino groméči plazovi in razjarjeni hudourniki. Ob hudi nevihti, in posebno ko se spomladi sneg taja, curlja od vsih gorskih verhov čez skalovje, in voda odnaša perst, pesek in ga donáša v strugo gorskih potokov. Le-ti naraščajo, neso naprej perst in pesek, valé kamna, spodkopavajo mehke in terde skale, na njihovem dolgem toku se te brusijo in dergnejo; iz tega postane pesek in glen, ob poplavih ga puščajo vode po nižavah, navadno pa ob bregovih in pri izlivu. Taki naplavi so čedalje večji, od začetka raste na glinu ali pesku le ločje ali verbičevje, sčasoma se pa naredi rodovitna zemlja.

Ravno tako so v nekdanjih starodavnih časih razsajale vode po vsi zemlji, pokrivalo so večino zemlje, drobile skalovje in kamenje in ko so odtekale, pokrivalo so doline in nižave s sipom, peskom in grezjo. Večidel zemlje, po kateri se sedaj orje, je naplav iz višav in nas spominja silnih prevratov, ki so se godili na zemljinem poveršji. Vsa savska dolina, sorško in ljubljansko polje, šenpetersko predmestje in Poljane noter do Podgrada so savski nanos iz gorenskih planin; kakor je pri nas, tako je tudi drugod!

2. Različna perst.

Vidili smo, da je perst iz sperhnjenega kamnja; pomešana je več ali manj s živalskimi in rastlinskimi ostanki (gnjilovino). Ker je pa kamenje zelo različno, ni drugače, da more perst biti tudi različna. Peščenec sperhne v drugačno perst kakor apnenec, ta zopet v drugačno kakor granit ali ilovnati skerlovec. Redko kje pa se nahaja sperhnjenina le enega samega kamenja sama na sebi, ampak starejši in mlajši naplavi so navalili perst na perst, ali so jo več ali manj med saboj pomesili.

Natančno preiskovanje nam kaže različne dele vsaktere persti. Razločimo pa troje pglavitnih delov, ki prevagujejo: pesek, ilovico in apno, in po teh tudi imenujejo zemljo ali ilovnato, ali apneno ali peščeno zemljo. Zmes je pa v ravno tej zemlji ali persti zopet različna. Pglavitni deli so zgol sami redko kje, pa bi bili tudi čisto nerodovitni, navadno so vsi trije, redkokrat le dva pomesena. (Dalje prihodnjič.)

Spomini na Dunaj in okolico.

Posnel po svojem dnevniku Josip Levičnik, ljudski učitelj.

(Dalje.)

Moje načelo:

Kar lepega vidiš, hvalevrednega slišiš, koristnega skušiš, zapisi! — Po tej poti otmeš maralkaj pozabljivosti, in postavljaš hkrati sam sebi stalni spominek po prislovcu latinaki: „*Littera scripta manet*“, ali po našem: „Zapisana čerka ostane“.

26. dan avgusta. (V delegaciji.) Da bi vidil in vedel, kje in kako obravnavajo poslanci obeh deržavnih strani, cis- in transljajtanskih, svoja vzajemna deržavno-gospodarska opravila, podal sem se bil danes k dotični seji v dvorano deželne hiše, katera stoji v dovolj tesni ulici v notranjem mestu. Škoda, da ta lepa sgrada ne kaže svojega zalega lica na kakem bolj odpertem kraju. — V delegaciji preresetovali so ravno vojaško-denarne zadeve. Vojni minister Kuhn, zal in kaj gibčen gospod, katerega sem pri tej priliki po licu spoznal, prednašal je, da zmankalo je k letnemu prevdarku za vojne potrebe precej grošev (blizo okol treh milijonov gl.); neki poslanec iz Poljske, Ziemiakowski*) pa, da govorim z besedam slovenske prislovice, je metal njegovemu vozu kaj hudomušno debela polena pod kolesa. Al baron Kuhn ni maral prijenjati, ampak zagovarjal je nekako pohlevno svojo reč tako dolgo, da je srečno dosegel svoj namen in je bil „mankovec“ odobren. —

*) Mende ravno sedajni minister.

Dvorana deželne hiše je sicer zelo ukusno ozališana; ne dela pa vendar posebnega vtisa na obiskovalce, ker se njena dolgost z širjavo ne vjema dobro in pravilno.

27. dan avgusta. (Izlet v gozdnarsko višjo učilnico Maria Brunn.) Tega dneva sem se že zdavnaj naprej veselil in sicer toliko bolj, ker me je bil dotični docent gosp. Fr. Grossbauer posebno vnel s svojimi uki za umno gozdorejo. Ob določeni popoldanski uri snidili smo se bili učitelji na kolodvoru zapadne železnice, katera je imenovana po presvitli sedajni cesarici: Elizabetina železnica. Kakor sploh vsaka nova dunajska sgrada naznanja velik napredek v zidarstvu*), tako nam tudi to v bizantinskem zlogu zidano jako obširno poslopje kaže, da vtemelitelji njegovi hoteli so s taistem posebno poslaviti in stalno vtrditi spomin naše preblage in visokoslavne sedajne cesarice Elizabete. Spretnje glavno lice je ozališano od zunaj verh strehe z raznimi kipi. Veža je razdelena v dva oddelka; — prvi ima okrog in okrog hodišče, in dobiva svitlobo od zgoraj; drugi oddelek pa je skoraj enak sprelepi kapeli, in je nakitjen z umetno zdobljenim kipom presvitle Vladarice. Ko zasedemo vozove, oglasijo se v nekem vagonu zbrani odlični gg. učitelji-pevci v sprelepi in krepko doneči harmoniji neskončno prijetno, veličastno. Nisem bil z lepo kmal zavzet tako vnetih čutil. Zapustivši kolodvor pustili smo k levi prezali Schönbrunn, bili pa zdajci tudi že v Penzing-u, katera mična vas z postajo je tako rekoč vsajena med same verte. Po prijazni odperti dolini in memo plodnih poljân dalje vozivši se, bilo nam je mnogo vasi k desni in levi; zlasti zanimival me je sv. Vid, kjer ima dunajski p. i. gosp. nadškof svojo navadno poletno stanovanje. Od naslednje postaje Hütteldorf se nam je okolica nekoliko počila; urno smo derdrali naprej, in kmal se nam je pokazal k levi tik železnice konec našega popotvanja, lepa vas Maria Brunn. Postaja Weidlingau, kjer smo izstopili, je bila precej dalje gor naprej, toraj smo mogli iti od taiste po cesti prot Maria Brunn-u zopet nazaj. Skoz gosto zaraščeni drevored do kraja našega namena pridše, nas je pričakal pred vhodom obširnega poslopja g. ravnatelj, ter častno pozdravil nas. Zatim pristopi naš gozdnarski g. docent Grossbauer (ki se je vsaki dan vozil od tod zarad našega poduka na Dunaj), in nam je prijazno razodel, da hoče nam drage volje razkazati vse posebnosti dalječ sloveče šole. Jako veliko poslopje ima na svojem čelu nad vhodom napis:

K. k. Forstakademie.

Gegründet 1813, Hochschule seit 1867;

kakor hitro pa smo prestopili vežni prag, spoznali smo zdajci tudi, da

*) Opominaj naj vendar, da menim tu bolj le zunajnost; — jedro zidarj pa je pogosto kaj kilavo, sicer bi ne čuli zlasti poslednji čas tako pogosto o razrušenji čisto novih poslopij. Pisavec.

nahajamo se v zidinah nekdanjega samostana. Na steni k levi roki nahaja se namreč zali Marijni kip, pod taistem pa je velika kamnita školjka, v katero se je, kakor je viditi, stekal nekdanj iz pod kipa vodeni curek; oboki po veži, po hodiščih in tudi po raznih sobah pak so ozališani obilno z štukaturnimi kinčarijami.*) Gosp. profesor Grossbauer vodil nas je zdaj po raznih, prostorih obširnega poslopja. Obenili smo se najprej prot sobam na levo pri tleh. Perva stavila nam je na ogled orodja in sredstva za umetno sajenje, gleštanje in oskerbovanje gozda; — razne pritlikovce, ki se nahajajo po visokem gorovju na skrajnih mejah vegetacije; razmere zároda (Zuwachsverhältnisse) raznih lésnih plemen itd. — V drugi sobi vidili smo razno orodje, katerega se poslužujejo dervarji po gozdih, in sicer na Avstrijskem, Moravskem, Českem in Štajarskem; samótežne sani iz Tirolskega, inštrumente za mero dreves po debelosti, visokosti itd. — V tretji sobi razpostavljeni so bili mnogoverstni modeli za plavljenje in pèhanje lesa, razne priprave in počitovanja za ogljarije in mnogo enacega. — Četerta soba kazala nam je razne lesnine, ki se rabijo za napravo gospodarstvenega orodja. Zanimivalo me je viditi tu tudi plutni hrast (Korkeiche) iz Španjskega. — V peti sobi vidili smo mašino za robkanje (auskorken) mecesnovega semena, katera služi šoli po besedah g. docenta verlo dobro že okol 30 let. Pri tej priliki nam je jako znajdeni g. profesor priporočal obilno sajenje mecesnov, ker oni posebno hitro rastejo. Dalje je stalo v tej sobi šestero velikih izglednih deblov črnega borovca v počitovanje, kako naj se pridobiva smola. Reklo se nam je, da še le, ko so drevesa dost stara (govoril je g. profesor o 80, celo o 100 letih; al tako starih deblov se mende naše dni redko kje še kaj najde), naj se rabijo v to. Pravil nam je g. docent, da v mnogih krajih dajejo smolarijo v najem, ter dobivajo od debla po 17 do 18, v nekaterih krajih celo 20 do 30 soldev najemnine; dostavil pa tudi še zraven, da je les tacih dreves, ko se posekajo, za vsako rabo dober; le za cevi pri vodnjakih ne veljá. — Po šesti sobi razpostavljena je bila mnogoverstna razklana (sodarska) lesnina; tudi mnogo take se

*) Naj dostavim tu čisto na kratko nekatere zgodovinske čertice o Maria Brunn-u. Ko je Maksimilijan I. po smerti Matija Korvina šel s svojo vojsko prot Dunaji, da bi si prisvojil zopet to mesto, najdel je bil neki vojak v globokem vodnjaku že zdavnej poprej v tej okolici češeni, pa pred sovražnimi Ogri skriti Marijni kip. Maksimilijan dal je blizo vodnjaka pozidati kapelico, in postavil ondi omenjeno Marijno podobo k javnemu češenju; od tod tudi nemško ime „Maria Brunn“. Ker se je ljudstvo z vedno večjo vnmemo in veliko obilnostjo tu shajalo, izročil je l. 1636 Passavski škof nadvojvoda Leopold Wiljem kapelico OO. Avguštinom, ki so si pozidali samostan in tudi sedajno cerkev. Mnogo spominov se veže na oboje; omeniti hočem o pomankanji časa in prostora le dveh. O samostanu je pričel in doveršil svoj novicijat l. 1709 vmerli O. Abraham a Sancta Klara, ki slovi kot eden naj izvrstnejših nemških cerkvenih govornikov svojega časa, in se njegove jako šaljive, a zraven verlo osoljene pridige še dandanes prodajajo in rade beró. Pred Maria Brunn-sko cerkevjo pa se je tudi l. 1782 dne 23. aprila poslovil cesar Jožef II. od svojega visokoslavnega gosta, Njih Svetosti Pija VI., katerih je bil iz Dunaja do le-sem pospremil, ko so se vračali zopet na svoje domovje v Rim. Pisavec.

je ondi vidilo, ki se rabi za razno godbeno orodje, zlasti za odmev (Resonanzholz). Sedma soba je bila kemični laboratorij, uravnan za 40 učencev. Ondi se zlasti natančno preiskujejo razna zemljišča in persti (Bodenanalyse); koj zraven pa je ena učnih izb. Tu nam je g. profesor kazal skoz mikroskop poprečno odrezani kos smreke, ter kaj mikavno razkladal nam tako imenovane létine (Holzringe), kolikor namreč dovzemajo drevesa vsako leto. Opomnil nas je k pozornemu opazovanju, kako zastoji vsaka létina iz dveh delčkov, od katerih je eden svitleji, eden tamneji. Po njegovem razlaganju vidili smo, da notranji del je tanjši, žlahtnejši, toraj svitlejši, ter se imenuje v tehničnem izrazu: Frühjahrs-holzbildung. Le-ta daje moč in življenje vejam in listju, oziroma šilovju. Drugi delček, zunajni, tehnično imenovan: Herbstholzbildung, je bolj tamne barve, pa dokaj močnejši. Mikroskop je bil zelo velik, ter nam kazal lesne luknjice enako srebernemu satovju. Kaj zelo me je zanimalo vse to, le škoda, da nas je bilo preveč gledavcev, in se toraj ni zamogel nobeden dolgo pri opazovanji pomuditi. (Dalje prihodnjič.)

Dopisi in novice.

Iz Ljubljane. Mnogim vprašanjem z dežele, ali je naša nova deželna šolska postava z letošnjim šolskim letom stopila v veljavo, ali ne (ker še od tega ni duha, ne sluha), odgovarjamo, kakor vemo, to-le: Po svojem §. 91. stopi v dejanje ta postava res z letošnjim šolskim letom t. j., kjer se šola začénja s 1. oktobrom, 1. oktobra; kjer se pa začénja 1. novembra, pa s 1. novembrom. §. 42 pravi, da učitelj ne sme mežnariti od časa, ko bodo njegovi dohodki (prejemki) uravnani; tedaj, dokler tã pa tam učiteljevi dohodki ne bodo še uravnani, bode učitelj še vedno dobival staro plačo in tedaj tudi opravljal ali preskerboval dosedanja opravila. Nova plača (t. j. najmanj 400 gold., ali kolikor se mu bode odločilo), štela pa se bode vsakemu učitelju od začetka šolskega leta, in se mu bode pozneje, ko bode plača stalno uravnana, dodalo še toliko, kolikor mu bode po novem računu (do nove plače) še manjkalo. Kdaj pa bode nova učiteljska plača tã pa tam stanovitno uravnana, bode se ravnalo največ po tem, kako nemudoma in na tanko bodo to reč izverševali krajni in okrajni šolski sveti. Odlasati pa se vse to vendar ne bodo moglo dalje, kakor eno leto; zakaj, po §. 89 mora biti čez leto osorej vse to že uravnano. Učitelji bodo prvo leto (kakor je bilo to tudi na Štajerskem, Koroškem i. dr.) se vé da, kakor pri vsaki novi stvari, imeli še marsikaj sitnosti, vendar ne bodo, kar plačo zadeva, kar nič na zgubi, ker se jim bode o svojem času vse povrnilo.

— V nadaljevalen tečaj jih je hodilo tukaj letos 20 učiteljev in 1 učiteljica. Pri spraševanju jih je večina dobilo znak »zadostno«. Naj bolje odlikovali so gg. Lovrenec Arko, učitelj iz Zagorja in Janez Juvanec od št. Vida pri Žilici, Pavel Borstnik iz Preloke in gna. Franciška Verne iz Loža. Učili so se: pedagogike, šolskih postav, telovaje, zemljepisja in zgodovine, številjenja z metrično mero in geometrije.

2. Različna perst.

Vidili smo, da je perst iz sperhnjenega kamnja; pomešana je več ali manj s živalskimi in rastlinskimi ostanki (gnjilovino). Ker je pa kamenje zelo različno, ni drugače, da more perst biti tudi različna. Peščenec sperhne v drugačno perst kakor apnenec, ta zopet v drugačno kakor granit ali ilovnati skerlovec. Redko kje pa se nahaja sperhnjenina le enega samega kamenja sama na sebi, ampak starejši in mlajši naplavi so navalili perst na perst, ali so jo več ali manj med saboj pomesili.

Natančno preiskovanje nam kaže različne dele vsaktere persti. Razločimo pa troje pglavitnih delov, ki prevagujejo: pesek, ilovico in apno, in po teh tudi imenujejo zemljo ali ilovnato, ali apneno ali peščeno zemljo. Zmes je pa v ravno tej zemlji ali persti zopet različna. Pglavitni deli so zgol sami redko kje, pa bi bili tudi čisto nerodovitni, navadno so vsi trije, redkokrat le dva pomesena. (Dalje prihodnjič.)

Spomini na Dunaj in okolico.

Posnel po svojem dnevniku Josip Levičnik, ljudski učitelj.

(Dalje.)

Moje načelo:

Kar lepega vidiš, hvalevrednega slišiš, koristnega skušiš, zapisi! — Po tej poti otmeš maralkaj pozabljivosti, in postavljaš hkrati sam sebi stalni spominek po prislovcu latinaki: „*Littera scripta manet*“, ali po našem: „Zapisana čerka ostane“.

26. dan avgusta. (V delegaciji.) Da bi vidil in vedel, kje in kako obravnavajo poslanci obeh deržavnih strani, cis- in transljajtanskih, svoja vzajemna deržavno-gospodarska opravila, podal sem se bil danes k dotični seji v dvorano deželne hiše, katera stoji v dovolj tesni ulici v notranjem mestu. Škoda, da ta lepa sgrada ne kaže svojega zalega lica na kakem bolj odpertem kraju. — V delegaciji preresetovali so ravno vojaško-denarne zadeve. Vojni minister Kuhn, zal in kaj gibčen gospod, katerega sem pri tej priliki po licu spoznal, prednašal je, da zmankalo je k letnemu prevdarku za vojne potrebe precej grošev (blizo okol treh milijonov gl.); neki poslanec iz Poljske, Ziemiakowski*) pa, da govorim z besedam slovenske prislovice, je metal njegovemu vozu kaj hudomušno debela polena pod kolesa. Al baron Kuhn ni maral prijenjati, ampak zagovarjal je nekako pohlevno svojo reč tako dolgo, da je srečno dosegel svoj namen in je bil „mankovec“ odobren. —

*) Mende ravno sedajni minister.